
Historička Alena Marková: Běloruská věda jiné názory nepřipouští

Historička Alena Marková: Běloruská věda jiné názory nepřipouští

„Snažím se zaplnit prázdná místa o Bělorusku a jeho dějinách v akademickém diskurzu,“ takový nelehký úkol si hned během svých bakalářských studií dala doktorka Alena Marková z Fakulty humanitních studií UK. Historička původem z Běloruska totiž cítila křivdu, že na její rodnou zem se odborné publikace dívají jen okrajově, a když už, tak v souvislosti s jejími většími sousedy, Ruskem nebo Polskem.

Na 7. mezinárodním kongresu běloruských studií v Polsku jste letos v září dostala za svou monografii *Cesta k sovětskému národu. Národnostní politika bělorusizace, 1924–1929* cenu za nejlepší odbornou historickou monografii v oblasti běloruských studií za rok 2016. Čím jsou dvacátá léta minulého století v Bělorusku tak důležitá, že stojí za to věnovat jim celou publikaci?

Meziválečná Evropa vůbec je úžasný fenomén – československá první republika, výjimečné politické a kulturní prostředí, podobně se začalo probouzet i Bělorusko, které bylo dlouhou dobu jako součást ruské říše upozadováno. Potom najednou přichází rozkvět národního jazyka, kultury a dalších iniciativ s tím spojených. Těžko se toto období přehlídí.

Vidíte tedy nějakou paralelu v tom, jak se rozvíjel československý stát po rozpadu Rakouska-Uherska a jak Bělorusko v době rozkvětu národního citění?

To bohužel nevidím, Češi byli v tomto směru mnohem samostatnější a měli daleko příznivější podmínky k tomu, aby vlastní kulturu rozvíjeli. Běloruské národní obrození bylo pomalejší a takové chabé. Vznik Běloruské sovětské socialistické republiky v roce 1919 navíc nebyl proces samostatného úsilí, které by jako v případě Československa skončilo vznikem státu s prezidentem v čele, byl to útvar vytvořený bolševiky. Cesty Československa a Běloruska se rozcházejí v mnoha ohledech.

Soustředíte se především na téma národní identity. Čím vás tato problematika oslovuje?

Občas za mnou chodí studenti a ptají se, jaké téma si mají zvolit pro svou magisterskou nebo doktorskou práci. Říkám jim, ať nepíší o tom, o čem se dá psát, ale o tom, o čem se nedá nepsat. Doporučuji jim, ať pracují na tom, o čem se musí mluvit, na tom, co chybí. Tak si mě samo vybralo téma národní identity. Když cizinec přijede do Běloruska a slyší, že drtivá většina obyvatel nemluví bělorusky, jazyk se nevyučuje ve školách, televize vysílá většinou v ruštině, vidí, že nikde nejsou běloruské nápisy, logicky se pak ptá: co je vaše národní identita? Mě jako Bělorusku to také zajímá. Tato otázka pro mě byla tou, o které nemohu nemluvit, nemohu se jí nevěnovat.

Je pro Bělorusy běloruština ještě vůbec mateřským jazykem?

To záleží na rodičích. Drtivá většina škol je ruských, běloruština se sice povinně vyučuje, je to ale podobně jako třeba angličtina na úrovni cizího jazyka. Pokud v rodině nemáte někoho, kdo běžně mluví bělorusky, už se jazyk nenaučíte. A je velká politická nevěle s tím něco udělat.

Zabýváte se novodobými dějinami, musíte se dotýkat i relativně čerstvých věcí. Jak je to v Bělorusku s přístupem k informacím? Dostanete se k archivním materiálům bez potíží?

Podle zákona tam má každý občan přístup k archivům. Není to ale tak jednoduché. Když potřebujete bádát v národním archivu, musíte donést na hlavičkovém papíře a s kulatým razítkem potvrzení od své instituce, v němž je přesně popsáno, co v archivu budete dělat a na čem pracovat. K materiálům, které se netýkají přímo vaší práce, se nedostanete. Nic se nesmí fotit. Je to tedy výrazně složitější než v České republice.

Antropologii jste vystudovala na Univerzitě Karlově. Co vás přivedlo do Prahy?

Podarilo se mi získat stipendium české vlády, jež navázala na tradici první republiky, kdy takovýmto způsobem podporoval běloruské studenty Tomáš Garrigue Masaryk. Do České republiky jsem přijela v roce 2000 s první skupinou studentů, kteří uspěli. Jsem tady už sedmáct let.

Jak vypadaly vaše začátky v České republice?

Nejdřív jsem absolvovala jazykový kurz češtiny v Ústavu jazykové a odborné přípravy UK v Poděbradech. Získání stipendia bylo podmíněno tím, že se poté přihlásíme na vysokou školu spolu s ostatními českými studenty. Tak jsem získala své druhé vzdělání. V Minsku jsem vystudovala mezinárodní ekonomické vztahy, trvali na tom mí rodiče. Když jsem dostala druhou šanci, rozhodla jsem se, že budu studovat to, co jsem vždycky chtěla, proto jsem si vybrala historii a historickou antropologii.

Co na to rodiče říkají teď, když se ekonomii vůbec nevěnujete, úspěšná jste ale v jiném oboru?

Jsou samozřejmě rádi, že se mi daří.

Byla jste od začátku rozhodnuta, že se vaším tématem bude Bělorusko?

Čtěla jsem se jím zabývat vždycky. Hned během bakalářského studia jsem si všimla, že Bělorusko chybí ve vědeckém diskurzu. Všechny historické knihy, které jsem četla, se zaměřovaly na Polsko nebo Rusko, Bělorusko se objevilo jen občas jako stín mocnějších sousedů. Říkala jsem si, že to musím nějakým způsobem napravit. Pro studentku bakalářského studia to byl velmi ambiciózní plán, stanovila jsem si ale cíl a od té doby si za ním jdu. Snažím se zaplnit prázdna místa o Bělorusku a jeho dějinách v akademickém diskurzu.

Nebyla to asi jednoduchá cesta, kterou jste si zvolila...

Nebyla, musela jsem si prorážet cestu. Abyste diskurz vytvořila, musíte velmi silně prosazovat svůj zájem. Čtěla jsem opravit to, co bylo zanedbané. Možná to zní trochu pateticky, ale já to tak prostě cítila.

Zlepšila se za tu dobu, co se běloruským studiím věnujete, míra zájmu o tuto oblast výzkumu?

Určitě ano, protože přibývali badatelé, kteří se tím zabývají – Daniela Kolenovská, Michal Plavec. Téma oslovilo už i doktorandy.

Nelákalo vás poté, co jste tady vystudovala, vrátit se do Běloruska a vést výzkum přímo tam?

Mám dva důvody, proč se nemohu vrátit. Na konci doktorských studií jsem se vdala. Akademici se s tímto problémem musejí potýkat často – když dostanete nějakou zajímavou badatelskou nabídku, musíte se rozhodnout, jestli zůstanete s rodinou, nebo odjedete za výzkumem. Konkrétně já jsem dostala velmi lákavou nabídku ve Vilniusu, musela jsem ji ale odmítnout, protože bych nemohla zůstat s rodinou. Druhý důvod je smutnější. V prvé řadě, Bělorusko by mi neuznalo dizertaci. Musela bych znovu obhajovat, což by nebyl takový problém, zádrhel je v tom, že tuším, že mé téma by v Bělorusku z mnoha důvodů neuspělo. Věnuji se současným dějinám, tedy velmi ožehavému tématu. Nevím, jestli by běloruští akademici souhlasili s mou interpretací tamní národní identity, národního hnutí a meziválečných dějin. Běloruská věda je stále silně ideologizována a nepřipouští jiné názory. Přetrvává pouto k sovětské socialistické minulosti a k sovětskému dogmatu traktování dějin. Osobně to považuji za tragédii a obrovský regres. Na Běloruské státní univerzitě často přednáším na pozvání historické fakulty nebo jejích jednotlivých kateder, účastním se konferencí v Bělorusku. Není to tak, že bych byla na nějakém seznamu nežádoucích lidí, jen vím, že o jistých tématech tam prostě

přednášet nemohu. Kdyby se změnilы podmínky, nevylučuji možný návrat. Ale za současného stavu to je pro mě jako pro vědkyni nemožné.

Mgr. Alena Marková, Ph.D., působí na pracovišti historické sociologie Fakulty humanitních studií UK. Zabývá se moderními dějinami východní a střední Evropy, nacionalismem a formováním moderního národa, tématem národní identity a národního hnutí. Je autorkou a spoluautorkou několika monografií, které se věnují Bělorusku, včetně nedávno mezinárodně oceněné publikace *Sovětská bělorusizace jako cesta k národu: iluze nebo realita?* Je původem z Běloruska, žije však dlouhodobě v České republice, kde na Fakultě humanitních studií UK získala doktorát z historie. Je vdaná a má osmiletou dceru.